

oněch států, které samy rovněž německou vlajku k pobřežní plavbě připouštějí.

§ 15. Obchodní politika říše rakouské.

I. V dobách pobělohorských spatřujeme v zemích českých veliké množství mýt, zejm. panských a městských, libovolně a značnými obnosy vybíraných. Avšak vlády v péči o »zvelebení komercia« snaží se již od Leopolda I. soukromá cla a mýta uvnitř země rušiti nebo obmezovati, a zeměpanská na hranice zemí posunovati. Pro styk s cizinou český celní patent z r. 1658 znal jen vývozní cla a ze zboží dovezeného toliko daň spotřební. Již r. 1665 však úřady v Čechách navrhovaly vysoké dávky na dovoz zboží, které lze vyráběti doma, zejm. přepychového zboží francouzského. První stopy celní prohibice shledáváme — arci spíše jako útočná opatření proti politickému nepříteli — skutečně již v patentech z 20. září 1674 a 25. února 1689, které pod konfiskací zakázaly všechen dovoz zboží francouzského, koncem 17. a poč. 18. stol. zakazován vůbec dovoz zboží, které se mohlo vyráběti doma (j. suken, plátna, kůže, koní, vína a p.), současně luxusní patenty a šatové řády hleděly čeliti tuzemské zálibě v drahých látkách zahraničních (tak na př. od r. 1719 směly jen osoby vyššího duchovenstva, stavu panského a rytířského a skuteční tajní radové nositi obleky ze sukna cizozemského, všechny ostatní jen z tuzemského pod konfiskací šatu a dalšími tresty). Ale při nedokonalé celní organisaci kvetlo podloudnictví, zboží se zdražilo a výtěžky celní klesly. Teprve od Karla VI. zahraniční celnictví stává se vědomě a soustavně orgánem státní tržební politiky za cíli merkantilistickými.

Až do Marie Terezie byla jednotlivá království a země stále ještě samostatnými celními obvody, jichž bylo za Karla VI. 10 (Čechy s Kladskem, Morava, Slezsko s pozdějším Pruským Slezskem, obojí Rakousy, Tyroly, ostatní země alpské a krasové, Uhry, Banát, Slovensko, Chorvatsko, Srbsko), se dvěma svobodnými přístavy (Terst, Rjeka), každý obvod se zvláštními předpisy o clech dovozných, vývozných a průvozných, a se stejnými cly proti jiným zemím monarchie jako proti vlastní cizině. Teprve v polovici 18. stol. zaváděny celní úlevy pro vzájemnou tržbu jednotlivých zemí a r. 1775 zrušeny všechny celní platy vybírané dosud uvnitř státu na hranicích jednotlivých zemí, vyjmouc země uherské, italské a Tyroly.

V ý v o z tovarů (zejm. zboží kovového, vlněného a lněného) naopak podporován přímo prémiemi vývozními. Také p r ů v o z byl stížen záповědmi, zvl. z obavy před obcházením záповědí přívozních, a úlevy poskytované později (ke konci 18. stol.) v zájmu tuzemské sprostředkovatelské tržby, spedice atd. trpěly tíživými opatřeními kontrolními. K podnícení transitiho obchodu prohlášeny některé přístavy a pohraniční města vnitrozemská za s v o b o d n é, t. j. vyloučeny z celního obvodu a z celní manipulace a otevřeny volné tržbě mezinárodní (Terst, Rjeka a Kraljevica od r. 1719 a 1725, od r. 1774 pak a později města Děčín, Podgórz u Krakova a Brody v Haliči k povznesení obchodu s Německem, Polskem a Ruskem).

Pro nedostatečnou organizaci celní správy provozováno stále v obrovských přímo rozměrech podloudnictví. S tabákem, jehož státní monopol v Uhrách po krátkém trvání (1702—1721) ustoupil na déle než sto let svobodnému pěstění a zpracování a byl na země uherské znovu rozšířen teprve 1. březnem 1851, veden skvělý a výnosný obchod podloudnický z továren na samé hranici rakouské zařizovaných. Vysoko zcelněné koření dopravováno podloudně nejprve do Uher a odtud propašováváno již snáze do Rakouska. Celé osady provozovaly podloudnictví jako vedlejší zaměstnání a pěstovaly zvláštní jeho speciality (zde anglickou přízi, jinde látky, jinde kávu a pod.). Sami privilegovaní továrníci provozovali v 18. stol. rozsáhlé podloudnictví s cizím zbožím, aby toto jako svůj výrobek v tuzemsku za dvojnásobnou cenu prodávali. V různých zemích i v různých krajích téže země korunní platily různé ceny soli, a aby se zamezil podloudný převoz soli z obvodů levnějších do dražších, udržovány nákladné solní kordony, na př. na Moravě, kolem Sedmíhrad atd. Aby se co možná zamezilo podloudnictví, zavedeno r. 1764 povinné známkování zboží dovezeného kolkem celním a zboží tuzemského kolkem komerčním, bez nichž nesmělo zboží v tuzemsku býti prodáváno.

Za Karla VI. učiněn v Rakousku též pokus o expanzi koloniální. R. 1719 vstoupila v život »orientální obchodní společnost«, s výhradním právem k obchodu s Turky, i s výhradním právem zakládati v zemích rakouských továrny na nové druhy zboží a vésti s ním obchod. Kapitálu sešlo se však v podílech 1000zlatových i s nařízeným úpisem 100.000 zl. vídeňské městské banky jen málo přes 200.000 zl.

další kapitál marně sháněn loterií. Společnost proti prvotnímu úkolu svému zakládala z počátku více jen průmyslové závody, ani ty však neprosplývaly, a s většími ještě potížemi setkávaly se její podniky obchodní, na Dunaji pro silnou soutěž obchodníků srbských, na moři pro žárlivost Benátek, doma pro špatné komunikace, nesnesitelné vnitřní dávky, zejm. mýtní a nedostatek provozovacího kapitálu. Nadějnější byla východoindická společnost v Ostende, r. 1722 s kapitálem 6 mil. zl. vzniklá, k pěstění obchodních styků rakouské tehdy Belgie s Východní Indií. Kurs akcií brzy stoupl o 100 proc., i počátek s kolonisační učen, ale již r. 1731 vykoupil Karel VI. přívolení žárlivého Holandska a Anglie k pragmatické sankci rozpuštěním společnosti. Pozdější pokusy za Marie Terezie rovněž padly přes podporu Kounicovu vlivem prohibičního spoluregenta Josefa II. a ohledy na řevnivost Anglie a Holandska. Posléze ztrátou Belgie pozbylo Rakousko posledního území, kde mělo po ruce silný, k zámořskému obchodu schopný stav kupecký.

II. V U h r á c h již Matyáš Korvín odstranil cla uvnitř země a z cel hraničných učinil zeměpanská, za Karla VI. zřízeny mezinárodní čáry mezi vlastními Uhrami, Banátem, Chorvatsko-Slavonskem a Srbskem, které od míru požarevackého (1718) až k bělehradskému (1739) patřilo částečně k monarchii. Při dovozu, vývozu i průvozu zboží platilo se ode dávna ryze fiskální clo ve výši $\frac{1}{30}$ (trigesima) hodnoty zboží (zváno tudíž třicátkem a uherské celnice úřady třicátkovým), zvýšeno však během 17. stol. z $3\frac{1}{2}$ proc. na 5 proc. Šlechta od starodávna neplatila cla z předmětů pro svoji vlastní potřebu dovezených stejně jako neplatila daní, ustavičně pak vládla líbovůle celníků. Celní reformu provedla teprv Marie Terezie t. zv. uherským vectigalem z 16. února 1754, který obsahoval tři tarify dovozní (pro dovoz cizího zboží z ciziny, cizího z rakouských zemí a rakouského z rakouských zemí), každý s 2100 celními sazbami, jeden tarif vývozní a dva průvozní a platil až do r. 1786. Uherští stavové marně usilovali jak o ulehčení vývozu uherských plodin do Rakouska, tak o připuštění přímého přívozu z ciziny přes Rjeku a Chorvatsko — dvorní úřady vídeňské se tomu opíraly, dokud Uhry také v daňovém ohledu nebudou postaveny na roveň zemím předlitavským. Pečováno, aby se v Uhrách rozšířil odbyt předlitavského zboží manufakturního a aby zboží importované z ci-

ziny bylo odebíráno přes Rakousko po zaplacení konsumního cla tamějšího.

Novým celním řádem Josefa II. z 27. září 1784 rozšířeno sjednocené celnictví předlitavské i na zatím získané země haličské a připravováno znenáhlé splynutí obou hospodářských obvodů, předlitavského i uherského. Od r. 1785 smělo cizozemské zboží v Rakousku již vycelené býti do Uher dováženo bez třicátků, r. 1786 zrušena vývozní dávka i třicátek pro předlitavské tovary při vývozu do Uher, kdežto naopak dovozní cla na uherské plodiny a dobytek v Rakousku zůstala bez jakékoliv přednosti Uher před ostatní cizinou. Marně usilovali uherští stavové, tehdy liberální, výslovně o zrušení mezicelní čáry nebo alespoň o snížení cel a o úpravu poměrů celní soustavy, stavy obou polovicí říše ujednanou, nechtějíce však poskytnouti potřebných předpokladů daňověprávních (v Uhrách nebylo ani pozemkové daně jako v Rakousku, ani tabákového monopolu, ani spotřebních daní z masa, vína a kořalky a j., šlechta byla vůbec od daní osvobozena).

III. Josef II., jinak stoupenec učení fysiokratického, byl v tržební politice prohibicionistou. Dne 2. ledna 1788 vydal »obnovený celní řád«, který platil (mimo Tyroly) pro všechny země rakouské i uherské, takže naproti cizině tvořilo Rakousko jednotné celní území, avšak s vnitřní celní čarou mezi Uhrami a ostatními zeměmi Rakouska.

Tento řád znamenal i technicky zdokonalení soustavy celní. Zavedena jednotná celní správa v zemích předlitavských i uherských a veškeré dosud rozptýlené předpisy o celnictví byly v něm shrnuty, a zboží roztříděno na:

a) zboží v obchodě dovolené, a to buď neobmezeně nebo jen (káva, čaj, kakao, cukr) v určitém menším rozsahu, a zboží

b) z obchodu vyloučené (na 200 druhů zboží, zejm. textilního), t. j. připuštěné jen k osobní potřebě na zvláštní licenci a za vysoké clo, až 60 proc. hodnoty zboží.

Již r. 1793 však nastalo opět značné odloučení Uher tím, že k naléhání stavů celní osvobození rakouských výrobků při dovozu do Uher r. 1793 opět odstraněno a zavedeno vyclívání dle vectígalu z r. 1754, a v novém tarifu z r. 1795 ustanovena pro Uhry nižší cla na předměty, jichž mají Uhry nedostatek, i na průmyslové suroviny, a vyšší cla na tovary a polotovary i na produkty, jichž mají Uhry nadbytek. Celní sloučení Rakouska

s Uhrami však za celého předbřeznového absolutismu neprovedeno.

Aby se tuzemskému průmyslu zjednal odbyt za hranicemi, uzavřeny na sklonku 18. stol. obchodní smlouvy s Tureckem, Ruskem a státy pobřeží severoafrického.

Války napoleonské a teritoriální převraty i finanční tísně s nimi v Rakousku spojené měly v zápětí ztroskotání sotva dosažené jednoty celního území rakouského (r. 1815 mělo Rakousko opět sedm území celních: Benátky, Lombardsko, Dalmacii, Ilyrii, Tyrolsko, Uhry a ostatní země), opětovné zvyšování cel a příkaz placení jich v kovu (státní bankrot r. 1811) i zákazy přívozu určitých druhů zboží (r. 1810 kávy), takže do konce r. 1823 vydáno 17 speciálních tarifů celních.

Prohibice dovozu cizozemského stala se pro četné výrobce přemii nečinnosti, jakost výrobku klesávala druhdy rovnoměrně se stoupáním ceny.

Napoleonova kontinentální blokáda proti Anglii r. 1806 zavládla i v Rakousku podnět ke vzniku nových závodů a odvětví průmyslových, které dosud pro tlak anglické soutěže vzniknouti a zdomácněti nemohly (m. j. i nová tehdy výroba cukru řepového). Tím hůře však bylo, když po zrušení blokády roku 1815 dlouho zadržovaná a jen podloudnictvím přístupná konkurence anglická drtivou převahou vrhla se vůbec na trhy evropské.

Teprve v l. 1822—1826 sjednoceno opět tehdejší území říše v jediný celní obvod (mimo Uhry a Dalmacii a mimo nečetné svobodné přístavy a celní výluky) a dosavadní tuhá prohibice doznávala i v Rakousku v celních řádech z let 1820, a 1830, pozvolného oslabování (zvl. nový jednotný celní tarif z 27. prosince 1838 snížil počet předmětů z obchodu vyloučených na 69 při dovozu a 10 při vývozu).

R. 1835 vydán dne 11. července dosud i u nás platný řád celní a monopolní (zprvu mimo Uhry, Sedmihradsko a Dalmacii), dle dotud účelných předpisů od r. 1738 vydaných pečlivě zpracovaný (od r. 1842 recipován i v Uhrách v úředním poučení pro úřady třicátkové).

IV. V Německu provedlo zatím nejprve Prusko r. 1818 celní ujednání svých roztroušených zemí, r. 1828 spojilo se Bavorsko a Württembersko s jedné a Prusko i Hesensko s druhé strany v celní jednoty, jež obě se 1. lednem 1834 sloučily v »celní spolek ně-

mecký«, který se do r. 1851 rozšířil na veškeré dřívější spolkové státy německé kromě Rakouska, svobodných měst hansovních a Meklenburska na podkladě mírné celní ochrany. V Rakousku přes dlouholeté usilování Metternichovo o zrušení prohibiční soustavy a pro svobodný obchod alespoň s německými státy spolkovými teprve po bouřích r. 1848 poznán plně národně-politický dosah tržebněpolitického ujednovení Německa pod vůdcovstvím pruským, a r. 1849 rakouský ministr obchodu Bruck, Němec z Porýnska, původně obchodník, pak tvůrce a ředitel terstského Lloydů, podjal se plánu utvořením celní unie německorakouské pod primátem Rakouska zbudovati velikou střeoevropskou říši o 70 mil. obyvatelů, od Adrie až k moři Severnímu a Baltickému, s jednotnou celní čarou vnější i s jednotným co možná zákonodárstvím hospodářským. Za tím účelem měla býti ve čtyřech tříletých stupních nejprve zrušena celní čára mezi Předlitavskem a Uhrami, dosavadní prohibiční cla rakouská měla býti postupně snižována, až by se vyrovnala s německými, a současně prováděna býti měla unifikace veškerého zákonodárství obchodního i směnečného a živnostenského s Německem i jednotná úprava měr a vah, mincovnictví, plavby, železnictví a poštovníctví.

Vskutku, když r. 1849 a 1850 nejprve vítězně potlačena uherská revoluce, odstraněna daňová svoboda uherské šlechty, zaveden v Uhrách tabákový monopol a přímé i nepřímé daně jako v zemích rakouských, odstraněna dnem 1. října 1850 dovozní i vývozní cla vůči Uhrám a od 1. července 1851 zrušena celní čára mezi Předlitavskem a Uhrami, přes 200 mil. dlouhá, vůbec — nyní však již proti přání Uher, které vlivem Listova učení a agitací národních reformátorů hospodářských (hrabě Széchényi, Košut) pluly již pod vlajkou národního hospodářského státu uherského, od Rakouska celními závorami odděleného, s heslem hospodářské výchovy země ochranným clem průmyslovým.

Krátce před tím pojat v společné celní území i Krakov, takže mimo jednotný celní obvod zůstala v Rakousku do roku 1880 kromě celních výluk jen Dalmacie.

Téměř současně s celním ujednovením říše vydán po dlouhých přípravách, zejm. po velkém kongresu interestů i mužů vědy, nový všeobecný celní tarif z 1. listopadu 1851, zároveň první to jednotný celní tarif pro celou

říší vydaný, který znamená odvrát od soustavy prohibiční v Rakousku k systému pouhé celní ochrany. K dovozu, vývozu i průvozu zboží nebylo již potřebí povolení, i v technickém směru učiněn pokrok systematickým spořádáním dle tříd zboží. Hlavní myšlenka Bruckova, celní jednota velkoněmecká, však narážela na nepřízeň Pruska, které nechtějíc primátu Rakouska, odvolávalo se jak na možný odpor Anglie a Ruska z důvodů politickovojenských, tak na okolnost, že plán Bruckův zahrnoval i Halič a Uhry, tedy země, jež nikdy nebyly ve svazku s říší německou.

Po dlouhém jednání uzavřena pro odpor Pruska přičiněním Bruckovým dne 9. února 1853 jen celní a obchodní smlouva s Pruskem, s platností od 1. ledna 1854 do konce roku 1865, dle níž se v r. 1860 měli zástupci smluvních států sestoupiti k jednání o celní jednotě nebo alespoň o dalekosáhlých úlevách a přiblížení. Sazby celního tarifu z r. 1851 pro dovoz surovin ve vnitřním styku smluvních států odstraněny a pro dovoz zejm. tovarů o 25—30 procent sníženy, smlouva měla i doložku o největších výhodách, Rakousko mělo zaříditi celní manipulaci a kontrolu dle vzoru pruského. Aby se připravil vstup Rakouska do celního spolku, vydán v Rakousku zároveň s tímž počátkem platnosti nový všeobecný tarif celní z 8. prosince 1853 se sazbami opětně sníženými, který vývoz obilí z Rakouska usnadnil, průmyslu tuzemského přes vyslovené obavy, zvláště průmyslu železného a textilního, nepoškodil, politického cíle svého však nedosáhl. Prusko i dále ustavičně mařilo záměry Rakouska vniknouti do celní jednoty německé. Uzavřelo zejm. 29. března 1862 s Francií liberální obchodní smlouvu, která dalekosáhlým snížením cel a poskytnutím všeobecné klausule o největších výhodách vstup Rakouska do celního spolku německého předem již vylučovala a i poskytnutí jakékoli přednosti celním spolkem Rakousku silně znesnadnila. Došlo tudíž 11. dubna 1865 opět jen k obnově tarifní smlouvy Rakouska s celní jednotou do r. 1877. Válka r. 1866 a vyhostění Rakouska z bundu německého zmařilo pak rakouské snahy po celním splnutí s Německem na půl století nadobro.

R. 1867 nastala uherským vyrovnáním změna státoprávního poměru Rakouska k Uhrám, která vyžadovala též úpravy vzájemných styků hospodářských obou polovicí říše.

Tato úprava dala se celní a obchodní smlouvou, již bylo zachováno jednotné celní území rakousko-uherské.

V. V téže době však i Rakousko ocitalo se již v liberálnístické proud, který byl zatím již zachvátil tržební politiku západoevropskou. Ovšem víc finanční tísně (potřeba získání peněžních trhů západoevropských) nežli úvahy tržebněpolitické dohnaly Rakousko 16. února 1865 k liberální smlouvě s Anglií, která skoro úplně bez vzájemných výhod tržebních snižovala dovozní sazby od r. 1867 na 25 procent a od r. 1870 maximálně na 20 procent hodnoty zboží a jako podstatné ustanovení obsahovala doložku o největších výhodách. Válka s Pruskem sesílila ještě sblížení se západními zeměmi i s liberálním směrem tržební politiky. Dne 11. prosince r. 1866 učiněna s výhodami vzájemnými smlouva s Francií, r. 1867 s Itálií, r. 1868 opět s německými státy a Švýcarskem, r. 1869 uzavřena 30. prosince již pod agrárnickým vlivem Uher pověstná *dodatečná konvence s Anglií*, k níž se bylo Rakousko r. 1865 zavázalo a která velikými slevami celními na zboží bavlněné, vlněné i lněné, následkem výhodnostní doložky ihned také na Německo, Francii atd. rozšířenými, vydala rakouské textilnictví úplně v šanc konkurenci zahraniční, přivodivši zejm. úpadek drobné výroby scukenické. Smlouvami s řadou dalších států (Japonskem, Španělskem, Portugalskem, Švédskem, Norskem a Rumunskem) v letech 1869—1873 tato první perioda obchodních smluv neboli »politika traktátů« zakončena. Rakouský všeobecný tarif celní platil potom sotva na východní hranici celní, všude jinde platily pestré tarify smluvní, výhodnostní doložkou provázené. Od r. 1867 zejména i Uhry, jak podotknuto, energicky k platnosti přiváděly svoje vývozní zájmy agrární ve smyslu liberálním na úkor po ochraně toužícího průmyslu rakouského.

Kromě slev, i neustálé změny tarifů, všelikou kalkulaci marží a podnikavost ochromující, a kolísavost měny neprospěšně působily na průmysl.

VI. Od polou let 1870 krise v průmyslu i zemědělství po r. 1873 vyvolávala obrát v názorech na tržební svobodu a budila novou tendenci ochrany rakouskou. Obchodní smlouvy obnovovány buď bez smluvních tarifů na podkladě pouhé klausule o největších výhodách nebo sice s tarify, ale na základě nově vydaných tarifů autonomních proti dřívějšímu silně zvýšenými. Také Rakousko, kde účinky krise zvláště těžce pocítovány a kde

rychlé vybudování železnic silně zostřovalo účinky úlev celních, jedno z prvních států, a dříve než Německo přiklonilo se k tržebněpolitické reakci. Kongres rakouských národohospodářů r. 1875 velikou většinou ukázal se býti ochranářským a též směr nabýval vždy rozhodnějšího vlivu i v rakouském parlamentě. Autonomní tarif z 27. června 1878, přijatý v rakouském parlamentě po nekonečném řečnickém zápase stoupenců obou protivných směrů, nový tarif z 25. května 1882 a novela k němu z 21. května 1887 znamenají tři stupně ustavičně zvyšované ochrany celní. Autonomní celní tarif z r. 1878 přijal bezcelný dovoz surovin vůbec a zevšeobecnil bezcelný dovoz obilí a mouky, dosud jen smluvně pro Itálii, Rumunsko a Německo platný (Rakousko-Uhersko bylo tehdy beztoho státem obilí exportujícím) a dosavadní smluvní cla průmyslová zvýšil jen u nečetných položek. Vydatného zvýšení faktického doznala však dovozní cla předpisem, že současně (od 1. ledna 1879) nařízeno platiti cla ve zlatě místo ve stříbře, což značilo dle tehdejšího poklesu stříbra přírážku asi 15procentní. Obchodní smlouvy tehdy uzavírané obmezovaly se jen na klausuli o největších výhodách, na celní kartel a úpravu právních poměrů tržby a dopravy. V roce 1882 vedle silného zvýšení cel finančních (na kávu, petrolej a j.) i průmyslových (na zboží textilní a kovové) zavedena po německém příkladě zase cla obilní, prozatím nevysoká (žito 25, pšenice 50 kr., mouka zl. 1.50), zvýšeno clo z dobytka ze 4 na 10 zl. za kus, provedeny změny v systematice a v Uhrách zavedeno statistické clo. V novele z r. 1887 cla agrární zvýšena (žito i pšenice zl. 1.50, mouka zl. 3.75 za 1 q a dobytek 15 zl. ve zlatě za kus) a zvýšeno i nemnoho cel jako negociačních, t. j. cel, určených za podklad ústupků k dosažení protiváhy při jednáních o nové obchodní smlouvy s cizinou.

Tato ochranná perioda, vrcholící v l. 1887—1891, i v Rakousku silně působila na rozvoj velkopřemyslu. Vznikly výroby u nás dosud nezastoupené nebo jen v zárodcích živořící, v textilnictví ruční výroba ustoupila mechanické. Také v Uhrách počal v éře celní ochrany, která tarifem z r. 1887 dostoupila 15 až 40 proc. hodnoty zboží, rychlý rozvoj velkého průmyslu, podněcovaný nadto i zákony z r. 1880 a 1889 o podpoře domácího průmyslu osvobozením nových závodů průmyslových od výdělkové daně, úlevami poplatkovými a tarifními, atd.

Celní ochrana splnila svůj úkol. Tuzemský průmysl kryl

nyní zvýšenou měrou domácí spotřebu, vývoz stoupl mnohem značněji než dovoz, aktivum tržební bilance se v l. 1882—1891 téměř ztrojnásobilo (vzrostlo z 61 na 173 mil. zl.) a činilo za léta 1876 až 1891 dohromady skoro dvě miliardy.

Také výnos cel stoupl, hlavně arci zavedením vydatných cel finančních (v l. 1876 až 1884 z 19 mil. na 447 mil. zl.); později arci klesl tím, že Uhry za nízkou celní sazbu zl. 1.10 na surový olej dovážely uměle znečištěnou rafinádu ruskou pro svou, k tomu cíli zvláště zřízenou, rafinerii v Rjece, čímž přívoz rafinovaného petroleje zcelněného 10 zl. za 1 q klesl na desetinu, a tím klesl ovšem i výnos cla.

Tarifní úmluvy mělo tehdy Rakousko-Uhersko jen s Itálií (1887) a Švýcarskem (1888), obě pro Rakousko velice nevýhodné, a se Srbskem, a vztahovaly se na malý počet předmětů.

VII. Avšak ukazovaly se již i stíny autonomní ochranářské politiky. Vzájemné tržebně-politické uzavírání se států evropské pevniny, nejistota a neustálenost poměrů byly nakonec na překážku rozvoji exportu, zvl. průmyslového. Podnětem Německa, jemuž byly podporou jednak agrární zájmy Uher, jednak politické tendence rakouských Němců po bližším svazku s říší německou, došlo tudíž r. 1891 k nové, druhé periodě smluvní, uzavření nových tarifních smluv obchodních mezi Rakousko-Uherskem, Německem, Itálií, Švýcarskem a Belgií s platností od 1. února 1892 do konce r. 1903, jichž význam spočíval kromě částečného snížení sazeb především v jich stabilisaci na delší řadu let, a za nimiž následovaly s tímž konečným termínem platnosti smlouvy r. 1892 tarifní se Srbskem, r. 1893 s Rumunskem (tato jen o největších výhodách), r. 1894 tarifní s Ruskem.

Obchodní smlouvy let 1890tých nebyly v Rakousku příznivě posuzovány. Rakousko-Uhersko obětovalo příliš mnoho reálných zájmů za kooperaci střeoevropskou. Za snížení celních sazeb rakouskouherských na přívoz německých tovarů asi o 20 až 25 procent proti sazbám autonomního celního tarifu z r. 1882 — cíle dosavadní ochranné politiky rakouské, vyvolávání nových průmyslů a ochrana slabších, byly tu opuštěny — snížilo Německo hlavně jen své sazby na dovoz obilí, mouky, sladu, dříví a dobytka o 10 až 30 proc. (u tovarů dosavadní přívozní sazby celní říšsko-německé většinou jen vázány, zřídka sníženy), ale i snížená agrární cla německá činila 20—25 proc. hodnoty zboží. Rakousko bylo tehdy již na přechodu od státu agrárního k průmyslovému

a jeho agrární export pozbýval významu. Dokonce pak celní ústupky německé pozbyly proň valně hodnoty, když Německo r. 1894 uzavřelo s týmiž výhodami obchodní smlouvu s Ruskem. Účinek rakouských cel tovarových mařily pak říšskoněmecké závody tím, že zařizovaly v Rakousku hned poblíž hranic pobočky svých výrob a dovážely pak z Německa jen suroviny (na př. dříví) nebo polotovary za nízké clo nebo beze cla. Smlouvy s Itálií a Švýcarskem znamenaly pro nás zhoršení, s Itálií svoji t. zv. vinnou klausulí (v. kapit. o řízení zušlechtovacím), se Švýcarskem co do tovarových cel, kdežto jejich ústupky prospěly víc Německu než Rakousku.

Od obchodních smluv středoevropských tudíž zesílilo i protekční hnutí v Rakousko-Uhersku, zároveň však s rostoucí intenzivností projevovaly se obtíže pro tržební politiku následkem dualistické formy říše: Předlitavsko požadovalo více ochrany průmyslové, Uhry domáhaly se — v posledních dobách Rakouska za podpory silné agrární strany domácí — zvýšené ochrany agrární proti státům balkánským a podpory exportu agrárního do zemí západních, byť i druhdy na úkor zájmů průmyslu a spotřebitelstva.

Také v Německu však imperialistická celní ochranná soustava vystřídala r. 1904 smluvní systém Capriviův. Těžic z těžkých parlamentních krisí v Rakousku a v Uhrách, které mařily ústavní vyřízení autonomního tarifu a znesnadnily již tím postavení rakousko-uherských vyjednávačů, uzavřelo Německo odchýlně od tradičního pořadu obchodněpolitických vyjednávání tentokrát obchodní smlouvu nikoli nejprve s Rakousko-Uherskem, nýbrž s Ruskem (1904), a pak i Rumunskem, Srbskem, Švýcarskem a Itálií, takže i tím Rakousko-Uhersko octlo se v nevýhodě nejen proti Německu, s nímž uzavřena smlouva dne 25. ledna 1905, nýbrž i proti Rusku, s nímž došlo ke smlouvě teprv 15. února 1906.

Teprv agrární egoismus německý odsunul vnitřní nesváry o celních otázkách v Rakousku a v Uhrách a způsobil, že po několikaletých přípravách a dlouhém vyjednávání vydán konečně dne 13. února 1906 v Rakousko-Uhersku nový tarif celní autonomní, jaký si Německo uzákonilo již 25. prosince 1902, a jehož znakem je z ostřená ochrana celní rostoucím specialisováním položek, rozšířením celní povinností na řadu zboží dosud cla prostého a stupňováním ochrany agrární. Všechny

ny čelnější sazby (obilí, mouka, luštěniny, rýže, dobytek jatečný i tažný, mléko, vejce, tuky, víno, lihoviny) namnoze silně zvýšeny — vláda arci zmocněna, cla na obilí pro celou říši nebo pro část hranic na určitou dobu zrušiti nebo snížit, čehož bylo za války použito — nově zavedena cla na některé produkty intensivnější kultury zemědělské (některé zeleniny, ovoce, med v plástech, a pod.), i na některé podřízenější suroviny (kůru dubovou a jedlovou, mletou a plavenou křídou, a pod.), u tovarů silněji zatíženy lepší kvality, zejm. zboží textilního a kovového.

Na základě nového autonomního tarifu celního uzavřena rovněž se zvýšenými sazbami celními řada nových smluv obchodních s Německem, Itálií (z 11. února 1906), Ruskem (z 15. února 1906), Belgií (z 12. února 1906) a Švýcarskem (z 9. března 1906), s platností do konce roku 1917, s Rumunskem a Srbskem uzavřeny obchodní smlouvy r. 1909 a 1910, r. 1907 prodloužena smlouva s Tureckem, s Černou Horou upraven obchodní styk dle zásady největších výhod r. 1911 a s Bulharskem teprv za války r. 1915.

V novém celním zákoně zavedeno placení v korunové měně místo jako dosud ve »zlatých ve zlatě« (s ažiem na dosavadní měnu) a sazby nového tarifu přepočteny již se zřetelem k aži na měnu korunovou. K placení cla připuštěny zlaté mince korunové měny v plné hodnotě vedle některých j. zlatých mincí domácích (dukátů) a cizích.

Také výsledky nových smluv obchodních v Rakousko-Uhersku nebyly příznivé. Od jejich platnosti tržební bilance rakousko-uherská, přes 30 let (1875—1906) nepřetržitě aktivní s jedinou výjimkou malého pasiva v r. 1898, stala se pasivní, a to měrou stále rostoucí (v l. 1907—1913 ze 78 na 721 mil. K). Stoupal dovoz potravin, jelikož domácí produkce přes celní ochranu nepostačovala vzrostlé potřebě, stoupal zvlášt rychle i dovoz surovin průmyslových, kdežto vývoz polotovarů a hotových fabrikátů od r. 1906 stagnoval, jelikož soutěživost tuzemské průmyslové produkce oproti cizině doma i na trhu světovém byla zmenšována drahotou surovin a polotovarů, nedostatkem výrobní specialisace a koncentrace, drahým transportem i soustavou daňovou (zejm. daní z podniků veřejně účtujících).

Až do války mělo Rakousko-Uhersko obchodní smlouvy

a) tarifní, zejm. s Německem, Belgií, Švýcarskem, Itálií, Ruskem, Rumunskem, Srbskem,

b) pouhé smlouvy o největších výhodách s Francií, Anglií a jejími zámořskými osadami, Holandskem, Dánskem, Řeckem, Bulharskem, Tureckem, Černou Horou, Švédskem, Norskem, Španělskem, Mexikem, Americ. Unií, Alžírem, Tunisem, Liberií, Persií, Japonskem,

c) smlouvy vůbec nemělo s Argentinou, Chile, Brasií, Kanadou a j.

§ 16. Obchodní politika Ruska.

Rusko bylo od svého vstupu do evropské hospodářské politiky převážně zemí prohibice (tarify z r. 1798 a 1810) jen občas zmírňované (r. 1766 za Kateřiny II. a pak znovu v letech 1820. a 1830.) vždy vysokou ochranou celní. Tarify z let 1857 a 1868 znamenaly opět dočasně jakési uvolnění, až do nového obratu v celkové obchodní politice kontinentální Evropy koncem let 1870. Jako u Americké Unie byla také obchodní politika Ruska určována politikou finanční. Již r. 1877 zavedeno vybírání cel ve zlatě, čímž celní sazby všeobecně asi o 30 procent zvýšeny. Vedle všeevropských příčin vedly od r. 1878 výdaje války s Tureckem k vědomému odvratu od liberálnější obchodní politiky let 1857 a 1868, od r. 1881 ruské celní sazby postupně vždy za krátko zvyšovány, až v tarifu z 11. června 1891 dosáhla vysoká cla vrcholu a byla celkem prohibičnějši než ochranná cla Unie. Setrváno při nich jako v Unii, i když méně válkou porušené dostalo se koncem 19. stol. podkladu zlatového. Kdežto však vysoká cla let dřívějších způsobila, že německý export textilní vytlačen byl novým průmyslem, osazovaným v Ruském Polsku pomocí německého kapitálu a německými podnikateli, měly celní tarify let 1880. na zřeteli především podnícení vnitroruského průmyslu, zejm. bavlnářství moskevského a železářství jihu ruského. Clem stíženy nejen tovary, nýbrž z finančních důvodů silně i suroviny, j. uhlí, železo a bavlna (průmysl vnitroruský odbíral naftu a bavlnu ze střední Asie, polský z ciziny) a dovoz po souši (tedy zejm. z Německa) zatížen silněji než dovoz po moři. R. 1893 došavadní tarif ponechán v platnosti jako minimální a vydán zároveň tarif maximální se cly o 20—30 proc. zvýšenými (pro polotovary a tovary). Smlouvami s nejvýznačnějšimi pro Rusko státy západními — Francií, Německem a Rakouskem — v r. 1893 a 1894 uvolněn značně ruský obchod, zmírněno mnoho sazeb celních a hlavně vázáno Rusko na řadu let před novým zvyšováním.